

Zoran Stojanović*

Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu

DA LI JE SRBIJI POTREBNA REFORMA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA?*

Apstrakt: Izmene i dopune Krivičnog zakonika do kojih je došlo u decembru 2012. godine predstavljaju korak napred u usavršavanju krivičnog zakonodavstva Srbije. U radu se analiziraju nova rešenja i daje njihova ocena. Autor ističe da su neka važna pitanja ostavljena za buduće izmene i dopune Krivičnog zakonika. Postoji potreba drugačijeg propisivanja nekih krivičnih dela i preispitivanja zaprečenih kazni, a i neka pitanja i instituti Opšteg dela mogli bi biti preispitani. Međutim, postojeća klima koja je u pogledu ostvarivanja preduslova za uspešnu reformu neophodna, ne može se za sada oceniti povoljnom. Iako se zapaža ozbiljniji pristup u pripremi izmena krivičnog zakonodavstva nego u poslednjih nekoliko godina, preterano represivne težnje zasnovane na jakim emocijama i često, iracionalnim razlozima, pothranjivane od većeg dela medija u javnosti ne jenjavaju. Težnje koje u drakonskom kažnjavanju vide rešenje za probleme u društvu, mogu da nanesu štetu krivičnom pravu kao racionalnom sistemu pravnih normi. Preterana represivnost u Srbiji nije posledica samo uverenja da se tako efikasno može suzbijati kriminalitet, već i posledica uverenja da se tako u većoj meri može ostvariti društvena pravda. Umereno, racionalno i realno postavljeno krivično zakonodavstvo ima više izgleda da uspešnije ostvaruje svoju funkciju od previše širokog i previše strogog krivičnog zakonodavstva.

Izmene i dopune KZ iz 2012. godine predstavljaju diskontinuet u odnosu na one iz 2009. godine koje su u mnogo čemu sadržale loša rešenja kako u suštinskom, tako i u legislativno-tehničkom smislu. I pored toga, signali koji se šalju raspravom u Narodnoj skupštini kad god je u pitanju materija iz oblasti krivičnog prava, zabrinjavaju. Oni ukazuju na nepovoljnu klimu za dalje usavršavanje krivičnog zakonodavstva. Za sveobuhvatnu reformu krivičnog zakonodavstva potrebna je i relativno stabilna društvena, politička i ekonomska situacija. Potrebno je i to da kod zakonodavca bude prisutna svest da je materija koju reguliše krivično pravo veoma osetljiva materija i da krivični zakon ne služi tome da se stalno širi krug kažnjivih ponašanja i da se, i inače stroge kazne, dalje pooštravaju. Krivično zakonodavstvo Srbije i ovakvo kakvo je, ne zaostaje u odnosu na krivično zakonodavstvo većine evropskih zemalja, pa stoga sa njegovom reformom ne treba preterano žuriti.

Ključne reči: reforma krivičnog zakonodavstva, kućni zatvor, uslovni otpust, nova krivična dela, dekriminalizacija, novčana kazna, propisivanje kazni.

* redovni profesor, profstojanovic@gmail.com

** Kao osnov za pisanje ovog rada poslužio je uvodni referat autora „Nova rešenja u Krivičnom zakoniku Srbije, njihova primena i buduća reforma“ podnet na Pedesetom redovnom godišnjem savetovanju Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor, septembar, 2013.

1. UVODNE NAPOMENE

Krivično zakonodavstvo nije više stabilna grana prava kakva je bila još pre nekoliko decenija. Obično se kao opravdanje za to navodi složenost savremenih društava kao i novi oblici kriminaliteta, što samo delimično može da objasni ovu pojavu. Kada je reč o evropskim zemljama, dodatni razlog za to jeste usaglašavanje krivičnog zakonodavstva s pravom i standardima Evropske unije, kao i sa relevantnim konvencijama Saveta Evrope. Mada harmonizacija krivičnog prava evropskih zemalja nije dostigla visok stepen, tj. nacionalno krivično pravo pojedinih evropskih zemalja se veoma razlikuje, a nije na pomolu ni zajedničko krivično pravo EU,¹ u nekim segmentima je EU zainteresovana za ujednačavanje krivičnog prava zemalja članica.² Svakako, nisu samo međunarodnopravni akti razlog za relativno česte izmene krivičnog zakonodavstva. Zakonodavac je rukovođen i određenim (opravdanim ili ne) unutrašnjim potrebama da vrši izmene krivičnog zakonodavstva. Donošenju Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika 2012. godine³ išlo je u prilog više razloga. Srbija je preuzela određene obaveze koje proističu iz potvrđenih međunarodnih ugovora, članstva u Savetu Evrope, kao i iz zahteva Evropske unije u procesu pridruživanja i sticanja statusa kandidata za članstvo, a koje se tiču i krivičnog zakonodavstva. Te obaveze je bilo potrebno ispuniti, bez ocene kriminalnopolitičke opravdanosti tih rešenja. Ipak, i kada je u pitanju ispunjavanje obaveza iz međunarodnopravnih dokumenata, po pravilu, ostaje određeni prostor u kome se može tražiti rešenje koje odgovara pravnom sistemu Srbije.

Promene u pojavnim oblicima kriminaliteta, kao i ukupne društvene, političke i ekonomske promene zahtevaju u nekim slučajevima i reakciju krivičnog zakonodavca. Iako krivičnom pravu treba pribegavati kao krajnjem sredstvu, za uvođenje nekih novih krivičnih dela može se naći određeno opravdanje. Preispitivanje granica krivičnog prava trebalo je da prati i dekriminalizacija onih krivičnih dela gde krivičnopravna intervencija nije nužna, ili pak sužavanje kriminalne zone kod nekih krivičnih dela, ali je to učinjeno u nedovoljnoj meri. Jedan od razloga za izmene i dopune KZ bila je i potreba da se, bar delimično, otklone nepreciznosti i omaške do kojih je došlo donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika 2009, što je dovelo i do problema u sudskoj praksi. Određene intervencije bile su nužne i zbog usklađivanja s drugim zakonima koji sadrže i pojmove od značaja za propisivanje krivičnih dela.

Zakon o izmenama i dopunama iz 2012. godine (u daljem tekstu ZID KZ) nije imao pretenzije da te ciljeve u potpunosti ostvari. U pogledu usklađivanja s evropskim standardima, kao i prilagođavanja krivičnog zakonodavstva novonastalim prilikama u društvu, urađeno je ono najhitnije dok su neke oblasti ostavljene za buduću reformu (na primer, nova organizacija i položaj Vojske Srbije zahtevaju drugačiji pristup u propisivanju vojnih krivičnih dela). U pogledu omaški (tehničkih ili suštinskih)

1 Tako B. Hecker /2010/: *Europäisches Strafrecht*, Dritte Auflage, Berlin-Heidelberg, p. 5.

2 Vid. U. Sieber /2009/: *Die Zukunft des Europäischen Strafrechts*, ZStW Heft 1, p. 1.

3 „Službeni glasnik RS“, broj 121 od 24. decembra 2012. Kao što je poznato, Krivični zakonik Srbije menjan je, pre toga, u septembru i decembru 2009. godine (drugi put bez stvarne potrebe jer je to moglo biti učinjeno istim Zakonom o izmenama i dopunama iz septembra 2009).

koje su napravljene Zakonom o izmenama i dopunama iz 2009. ispravljeno je ono što je bilo relativno lako ispraviti i ono što je u praksi stvaralo ozbiljne probleme. U pogledu zaprečenih kazni (osim u dva slučaja), nisu otklonjene neusklađenosti do kojih je došlo propisivanjem osetno strožih kazni kod velikog broja krivičnih dela, čime su poremećeni odnosi između propisanih kazni za pojedina krivična dela i njihove oblike. Nije menjan ni zakonski opis nekih krivičnih dela uvedenih 2009. koja je neophodno preispitati. Kao primer se može navesti krivično delo prevare u osiguranju (član 208a) koje onako kako je sada postavljeno teško da ima neku svrhu.⁴ Ovaj primer je interesantan i zbog toga što se nameće pitanje kako i zašto je naš zakonodavac propisao to krivično delo 2009. godine na lošiji način nego što je to učinjeno još 1929. godine (u KZ Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine bila je propisana tzv. osiguranička prevara).

Da bi se odgovorilo na pitanje da li je potrebna dalja reforma krivičnog zakonodavstva, neophodno je da se izvrši analiza važnijih rešenja uvedenih Zakonom o izmenama i dopunama KZ iz 2012. godine i da se da opšta ocena u pogledu njihove buduće primene, kao i da se eventualno ukaže na neke dalje moguće izmene i dopune KZ.

2. NOVA REŠENJA U OPŠTEM DELU KZ

1. Jedna od značajnih novina u Opštem delu jeste izmena odredaba člana 45. KZ koje uređuju kaznu zatvora koja se izvršava u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (tzv. kućni zatvor). Iako formalno nije izdvojena u posebnu kaznu lišenja slobode, ona se po težini značajno razlikuje od kazne zatvora koja se izvršava u za to namenjenoj ustanovi. Ta mogućnost, koja je uvedena 2009, ima svoje kriminalno-političko opravdanje. Međutim, u sudskoj praksi došlo je do problema i nejednakog postupanja zbog nejasne i protivrečne zakonske odredbe. Problem je predstavljalo to što je odredba člana 45. stav 5. govorila o tome da sud može „osuđenom“ odrediti da kaznu zatvora izdržava u prostorijama u kojima stanuje, što podrazumeva postojanje pravosnažne presude. To se pokušalo rešiti izmenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, ali na neprihvatljiv način i u suprotnosti s odredbama Krivičnog zakonika predviđanjem da o tome odlučuje predsednik suda, a ne sud.⁵ Neprecizna je bila i odredba koja se odnosila na situaciju kada osuđeni samovoljno napusti prostorije u kojima stanuje. Ni odredba koja je trebalo sudu da pruži određene kriterijume prilikom odlučivanja da li će osuđeni da izdržava kaznu zatvora u prostorijama u kojima stanuje, nije mogla da obavi tu funkciju. Izvršene izmene rešavaju postojeće dileme i otklanjaju neprihvatljiva rešenja. Pre svega, sada je jasno da sud, kada odmerava i izriče kaznu zatvora, istovremeno odlučuje o tome da li će učinilac tu kaznu da izdržava u prostorijama u kojima stanuje. Trebalo bi očekivati da će tako biti otklonjena osnovna dilema koja je postojala u dosadašnjoj

4 Ćorović smatra da ono „treba da se izmeni i po nazivu i po sadržini“, dajući predlog *de lege ferenda*. Up. E. Ćorović /2013/: Prevara u osiguranju u Krivičnom zakoniku Srbije sa predlogom *de lege ferenda*. U: *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena*, Zlatibor–Beograd, str. 467.

5 Nesporno je da predsednik suda ne vrši funkciju suđenja, već ima određena ovlašćenja iz oblasti sudske uprave. Ne samo da takvu važnu odluku koja zadire u samu prirodu i težinu krivične sankcije (iako ona formalno nije samostalna sankcija), nije opravdano da donosi predsednik suda, već se time otvaraju i mogućnosti za arbitrnost, pa i zloupotrebu.

primeni. Međutim, bio je potreban još jedan korak zakonodavca da otkloni sve eventualne dileme u primeni, a to je da odustane od fikcije da se i ovde radi o istoj kazni, tj. kazni zatvora samo što se ona izvršava na drugačiji način. Suštinski je reč o posebnoj vrsti kazne lišenja slobode, pa je kao takvu u KZ i treba postaviti.

2. Umesto samo fakultativnog, uveden je i obavezan uslovni otpust u slučaju da su ispunjeni zakonski uslovi (član 46. stav 1). S obzirom na to da je kod nas u poslednje vreme, neosnovano, došlo do znatnog sužavanja primene ovog instituta, što, između ostalog, pogoršava inače nepovoljno stanje u ustanovama za izvršenje kazne zatvora, bilo je opravdano izmenom zakonske odredbe usmeriti sudove u pravcu šireg korišćenja ovog instituta. Uslovni otpust ima više pozitivnih strana i može da predstavlja značajan podstrek osuđenim licima da se dobro vladaju za vreme izdržavanja kazne, kao i da (bar izvesno vreme) ne vrše krivična dela. Ipak, i onda kada je on obavezan, uslovno otpuštanje osuđenog lica zavisiće u značajnoj meri od procene suda da li je, s obzirom na njegovo vladanje u toku izdržavanja kazne, kao i na druge okolnosti u odnosu na njega, postignuta svrha kažnjavanja. Fakultativni uslovni otpust, tj. mogućnost koja postoji i onda kada su ispunjeni svi uslovi za uslovni otpust, zadržan je za teška krivična dela, odnosno za neka krivična dela i situacije u kojima je, prema stavu zakonodavca, potrebno imati restriktivniji pristup prilikom davanja uslovnog otpusta.⁶ Druga novina jeste sužavanje svrhe kažnjavanja kao uslova za davanje uslovnog otpusta na postizanje specijalne prevencije. Uslovni otpust je krivičnopravna mera koja je isključivo specijalno-preventivnog karaktera tako da bi pitanje ostvarivanja generalne prevencije prilikom odlučivanja o uslovnom otpustu trebalo da bude irelevantno. Uvedena je i zabrana uslovnog otpuštanja u slučaju da je osuđeni u toku izdržavanja kazne dva puta disciplinski kažnjavan i ako su mu oduzete dodeljene pogodnosti, dok se odustalo od zabrane da se ne može uslovno otpustiti osuđeni koji je pokušao bekstvo ili je pobjegao kao suvišne (podrazumeva se da u tom slučaju nisu ispunjeni uslovi za davanje uslovnog otpusta).⁷

3. Iz više međunarodnopravnih dokumenata jasno proizlazi intencija da se i krivičnim pravom posebno zaštite određene društvene grupe. Polazeći od te intencije, cilj nove odredbe člana 54a KZ jeste da se obezbedi strože kažnjavanje,⁸ a time i pojačana

6 Sud može osuđenog uslovno otpustiti ukoliko su ispunjeni propisani uslovi (ali ne mora) onda kada izdržava kaznu zatvora od trideset do četrdeset godina, kao i ako je osuđen za određena krivična dela koja su navedena u članu 46. stav 2. KZ. Uslovni otpust je samo mogućnost i onda kada se radi o licu koje je više od tri puta pravosnažno osuđeno na kaznu zatvora (u zakonu se pogrešno govori o „bezuslovnoj kazni zatvora“), a nije izvršeno brisanje ili ne postoje uslovi za brisanje neke od osuda.

7 Kod uslovnog otpusta (član 47. KZ) ispravljena je i neusklađenost koju je napravio ZID KZ iz 2009. Naime, u stavu 5. istog člana ostala je neizmenjena odredba koja je dozvoljavala sudu da ne opozove uslovni otpust i u slučaju da je uslovno otpušteni osuđen na kaznu zatvora do jedne godine, iako je namera onih koji su pripremali ZID KZ iz 2009. bila da zaoštre uslove za opoziv uslovnog otpusta predviđajući šest meseci zatvora kao granicu između obaveznog i fakultativnog opoziva (st. 1. i 2). Ostavljajući po strani pitanje koliko je to zaoštavanje bilo opravdano, pravilo da se kod svake intervencije u zakonskom tekstu (pogotovo ako se radi o kodeksu) mora voditi računa o usklađenosti svake izmene i dopune sa ostalim odredbama, nije poštovano čak u okviru istog člana, pa je vraćeno staro rešenje.

8 Izričito se o pitanju kažnjavanja izjašnjava samo Okvirna odluka EU iz 2008. godine i to u odnosu na ksenofobične i rasističke pobude predviđajući da će zemlje članice preduzeti potrebne mere da se te pobude smatraju otežavajućom okolnošću, ili alternativno, da se takve pobude mogu uzeti u obzir od strane sudova prilikom odmeravanja kazne (Council Framework Decision 2008/913/JHA

krivičnopravna zaštita u odnosu na pojedine posebno ranjive društvene grupe čiji su pripadnici žrtve različitih krivičnih dela koja se vrše iz mržnje zbog te pripadnosti. Iako je u članu 54. Krivičnog zakonika u okviru opštih pravila o odmeravanju kazne predviđeno da će sud u obzir uzeti i pobude iz kojih je delo učinjeno, pa prema tome i mržnju, ta odredba je uopštena i ne govori eksplicitno o mržnji kao otežavajućoj okolnosti (i to po navedenim osnovama), niti je propisuje kao obaveznu otežavajuću okolnost kako je učinjeno u odredbi člana 54a Krivičnog zakonika. U tome se može videti opravdanje unošenja ove odredbe iako ona na određeni način znači odstupanja od opštih pravila o odmeravanju kazne. Ona je jedina obavezna otežavajuća okolnost u KZ (što nije slučaj s povratom koji je, takođe, regulisan zasebnim članom, ali je predviđen samo kao fakultativna otežavajuća okolnost). Ovde je reč pre svega o kriminološkom pojmu,⁹ koji ne predstavlja preciznu krivičnopravnu kategoriju jer se ta okolnost može javiti kod mnogih, često sasvim različitih krivičnih dela. Postoje vrlo različita shvatanja tzv. hate crimes. Ona idu od shvatanja prema kojem je dovoljna i najmanja predrasuda prema određenim društvenim grupama na osnovu koje se formira negativan stav prema njihovim pripadnicima, pa do toga da se zahteva da krivično delo bude učinjeno isključivo iz mržnje, isključujući sve ostale faktore.¹⁰ Zato ne bi bilo opravdano da se strože kažnjavanje zbog mržnje kao pobude vršenja krivičnog dela realizuje predviđanjem kvalifikovanih oblika pojedinih krivičnih dela.¹¹ Sam izbor tih krivičnih dela bio bi arbitreran. Mnogobrojna krivična dela bi mogla biti izvršena iz mržnje koja se zasniva na nekom od osnova navedenih u članu 54a KZ.¹² Doduše, bilo je moguće opštom odredbom predvideti obavezno strože kažnjavanje tako što bi se, na primer, propisalo da se ukoliko je delo učinjeno iz takvih pobuda u određenoj meri povećava propisani kazneni raspon, ili da se isključuje primena nekih krivičnih sankcija kao što su mere upozorenja i sl. Međutim, to bi značilo značajno narušavanje sistema opšteg dela KZ i najverovatnije bi dovelo i do ozbiljnih problema u primeni.

od 28. 11. 2008. – član 4). Ovde treba primetiti da se učinjenom dopunom KZ otišlo i dalje od navedene Okvirne odluke. S jedne strane, ona je obavezujuća za zemlje članice EU, a s druge strane ona mržnju kao otežavajuću okolnost vezuje samo za dve navedene pojave (rasizam i ksenofobija) i pri tome dozvoljava da zemlje u svom krivičnom zakonodavstvu to postave kao fakultativnu otežavajuću okolnost (što je u Srbiji nesporno bilo moguće i pre unošenja člana 54a u KZ).

- 9 Up. Đ. Ignjatović /2010/: *Kriminologija*, deseto izm. izdanje, Beograd, str. 104.
- 10 U tom smislu Hall koji upoređuje statističke podatke o zločinima mržnje u Njujorku i Londonu koji se veoma razlikuju pred svega zbog različitog shvatanja ovog pojma. Up. N. Hall /2008/: *Making Sense of Numbers: The Social Construction of Hate Crime in London and New York City*. In: *Hate Crime* (J. Goodey, K. Aromaa, eds), Helsinki, pp. 29–39.
- 11 Tako i D. Kolaric /2013/: *Mržnja kao otežavajuća okolnost*. U: *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena*, Zlatibor–Beograd, str. 418.
- 12 To je pripadnost određenoj rasi, veroispovesti, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, ali i zbog pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Ti osnovi su brojniji od onih koji su obavezni prema Okvirnoj odluci EU. Santana Vega ističe da naročito nije jasno zašto Okvirna odluka isključuje van dometa krivičnopravne zaštite pol i seksualnu orijentaciju uprkos činjenici da u zemljama EU i dalje postoje brojni homofobični napadi. Verovatno objašnjenje za to ona vidi u tome da oko toga nije postignuta saglasnost na šta ukazuje i odredba Okvirne odluke kojom se konstatuje da ta odluka ne sprečava zemlje članice da u svom nacionalnom zakonodavstvu prošire krivičnopravnu zaštitu i na grupe formirane po drugim kriterijumima. Up. D. M. Santana Vega /2011/: *Strafrechtliche Aspekte der diskriminierenden Meinungsfreiheit: Eine europäische Perspektive*. In: *Strafrecht als Scientia Universalis*, FS für C. Roxin zum 80. Geburtstag, Band 2, Berlin–New York, pp.1541–1542.

Teško je predvideti da li će rešenje za koje se opredelio zakonodavac dovesti do izricanja strožih kazni kada su u pitanju krivična dela učinjena iz mržnje po navedenim osnovima. To je opravdano očekivati, iako ono ne dira u propisanu kaznu. Podaci o tome da li je i u kojoj meri ta okolnost uticala na odmeravanje kazne do sada, ne postoje.¹³ Osnovana je pretpostavka da su je sudovi uzimali u obzir ocenjujući pobude iz kojih je delo učinjeno. U svakom slučaju, ovo je simboličan gest zakonodavca koji kao takav treba podržati, ali kada se upitamo da li se krivičnim pravom može suzbijati mržnja (prema bilo kome), sam po sebi se nameće jedan prilično skeptičan stav.¹⁴

4. Iako nije usvojena odredba Predloga ZID KZ iz 2012. kojom je bilo predviđeno ukidanje apsolutne zabrane ublažavanja kazne kod nekih krivičnih dela, ovo pitanje zaslužuje kratak osvrt. Uvođenjem apsolutne zabrane ublažavanja kazne za određena krivična dela (ZID KZ iz 2009) institut ublažavanja kazne, iako opšti institut, derogiran je u odnosu na određena krivična dela. Ta je zabrana kako kriminalnopolitički, tako i pravnodogmatski vrlo problematična. Zato u sudskoj praksi postoji dilema da li se ta zabrana odnosi i na zakonsko ublažavanje kazne (pokušaj, pomaganje, delo učinjeno pod uticajem kompulzivne sile ili pretnje itd.). Jezičko tumačenje daje potvrđan odgovor na to pitanje, dok neka druga tumačenja vode suprotnom stavu. Nije nikako jasno kako su odabrana krivična dela kod kojih je zabranjeno ublažavanje kazne. To bi, ako se već pošlo od neprihvatljivog stava da je opravdano ublažavanje kazne zabraniti kod nekih krivičnih dela, bolje uradio prosečan građanin od onoga ko je pripremao ovu odredbu, a Narodna skupština je usvojila 2009. godine. Teško je povezati silovanje s nedozvoljenim prelaskom granice, a još manje se može naći objašnjenje zašto je zakonodavac zabranio ublažavanje kazne za teži oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga kada je delo učinjeno od strane grupe (stav 3), a to nije učinio za najteži oblik ovog krivičnog dela kada je delo učinjeno od strane organizovane kriminalne grupe (stav 4).¹⁵ Ovakva odredba

13 Poznati su samo pojedini slučajevi teških krivičnih dela u kojima je to bila relevantna okolnost za pravnu kvalifikaciju. Tako, Kolarić navodi slučaj ubistva romskog dečaka koji je zbog njegove pripadnosti određenoj etničkoj grupi sud tretirao kao teško ubistvo učinjeno iz niskih pobuda. D. Kolarić, *op. cit.*, str. 417.

14 Za taj stav u Srbiji postoji i jedan dodatni razlog. Zbog međunacionalnih problema koji su postojali na Kosovu uvedena su u Krivični zakon Srbije odredbe koje su za veći broj krivičnih dela (počev od zagađivanja vode za piće, pa do silovanja i ubistva) predviđale osetno strože kazne ako je krivično delo učinjeno na način ili pod okolnostima koje izazivaju ili mogu izazvati osećaj nesigurnosti ili neravnopravnosti kod nacionalnih ili etničkih grupa ili člana takve grupe. One su kritikovane u teoriji, a u praksi nisu dale nikakve rezultate. Međunacionalni konflikt na Kosovu se završio onako kako se završio, a da krivično pravo tu nije odigralo nikakvu ulogu. Možda bi neko mogao da tvrdi da je taj neuspeh i odraz određene društvene i političke klime, kao i da je konflikt bio takvih razmera da se krivičnim pravom nije mogao rešavati. Svejedno, to iskustvo ne bi trebalo sasvim zaboraviti ni danas kada kao novinu uvodimo odredbu člana 54a i kada je tema „hate crimes“ postala vrlo aktuelna. Trebalo bi imati u vidu da onda kada se u SAD javljao pojam zločina mržnje i kada se tek počelo pribegavati krivičnom pravu u cilju njihovog suzbijanja, srpski je zakonodavac ukinuo inkriminacije koje su bile preteča zločina mržnje (1994). Tako J. Čirić, *Zločini mržnje – američko i balkansko iskustvo*, *Temida*, decembar 2011, str. 29.

15 Oni koji su se svojevremeno zalagali za uvođenje, a prošle godine za zadržavanje te odredbe, kao jedan od argumenata na koji je javnost osetljiva, isticali su i zabranu ublažavanja kod krivičnog dela obljube s detetom (član 180. KZ). Međutim, kako objasniti to što je dozvoljeno ublažavanje kazne ako se kao izvršilac tog dela javlja nastavnik, vaspitač, staralac, usvojilac, roditelj očuh, maćeha ili

se ne može braniti ni ako se ima u vidu da KZ Srbije, naročito posle Zakona o izmenama i dopunama KZ iz 2009, predviđa stroge kazne i visoke posebne minimume. Za navedenih osam krivičnih dela, odnosno njihovih oblika, propisane kazne u drugim evropskim zemljama, pa i u onim nastalim na teritoriji bivše Jugoslavije, osetno su niže (s tim da se još mogu i ublažiti). Osim toga, ne postoji ni manjinsko shvatanje u teoriji ili sudskoj praksi koje bi podržavalo ovakvu odredbu. I pored toga, prihvaćen je amandman poslanika opozicije koji su svojevremeno bili i najzaslužniji za uvođenje ove odredbe, tako da je ona zadržana u Krivičnom zakoniku. Umesto predloženog ukidanja navedene odredbe, Narodna skupština je kroz amandman izvršila manju intervenciju u tekstu članu 57. stav 3, kojoj je verovatno bio cilj proširivanje zabrane ublažavanja koja postoji u slučaju da je učinilac ranije bio osuđivan. Ranije se zabrana odnosila na učinioaca koji je već bio osuđivan za *isto* krivično delo, a sada se odnosi na osudu za *istovrsno* krivično delo. Pojam istovrsno u krivičnom pravu ne obuhvata i pojam isto, već su to različiti pojmovi.¹⁶ Ako se zabrana htela proširiti i na istovrsna krivična dela, bilo je potrebno dodati pojam „istovrsno“ uz pojam „isto“. To razlikovanje Krivični zakonik već pravi u nekim drugim situacijama (npr. kod produženog krivičnog dela u članu 61. stav 1). Ovako, izlaz se mora tražiti u primeni logičkog tumačenja (*argumentum a fortiori*), ali to dozvoljava i mogućnost drugačijeg tumačenja (čemu u prilog idu jezičko i sistemsko tumačenje). No, ostavljajući po strani ovu situaciju, u praksi i dalje ostaje sporno da li se zabrana ublažavanja za navedena krivična dela odnosi i na tzv. zakonsko ublažavanje. Ima sudova koji smatrajući da se zabrana odnosi samo na sudsko ublažavanje, kaznu ublažavaju u slučaju postojanja nekog od zakonskog osnova za ublažavanje kazne.¹⁷ Dok se ova odredba eventualno ne izmeni, takvo tumačenje bi trebalo podržati. Ako se ipak ne bi ukinula zabrana ublažavanja, najmanje što bi trebalo učiniti jeste da se ona ograniči na sudsko (a ne i zakonsko) ublažavanje kazne, kao i da se koriguje vrlo čudan izbor zakonodavca krivičnih dela i njihovih oblika kod kojih je zabranio ublažavanje kazne.

5. Jedina mogućnost pooštavanja kazne, tj. mogućnost izricanja teže kazne od propisane, više ne postoji. Brisane su odredbe člana 61. st. 7. i 8. Krivičnog zakonika kojima je ZID KZ iz 2009. uveo tu mogućnost kod produženog krivičnog dela. Iako strože kažnjavanje za produženo krivično delo nije nepoznato u nekim stranim zakonodavstvima, ipak kriminalnopolitička potreba za ovakvim izuzetkom ne postoji. Propisane kazne su dovoljno stroge, tako da izricane kazne skoro nikada ne dostižu posebne maksimume. Sudska praksa nikada nije koristila tu mogućnost ni u ranijem jugoslovenskom krivičnom

---

drugo lice kome je dete povereno radi učenja, vaspitavanja, staranja ili nege (član 181. stav 3. KZ)? Da li je to svesno učinjeno ili je u pitanju propust, sasvim je svedjedno, ali kada je u pitanju neko od navedenih lica kazna se može ublažiti do jedne godine, a ako izvršilac nema to svojstvo, onda se ne može ublažiti ispod posebnog minimuma, tj. tri godine zatvora.

- 16 Iz nove formulacije proizlazi da nije moguće ublažavanje kazne učinioocu koji je, na primer, izvršio krađu a već je bio osuđen za sitnu krađu, a u navedenom primeru to bi bilo moguće ako je ranije bio osuđivan za krađu, tj. za isto krivično delo.
- 17 Statistički podaci o pravosnažno osuđenim punoletnim učiniocima pokazuju da se kazna kod krivičnih dela kod kojih je to zabranjeno, ne tako retko ublažava. Up. Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2011, *Bilten broj 558*, Beograd, 2012. Iako treba imati u vidu da su osudama iz 2011. godine obuhvaćena i lica koja se delo učinila pre stupanja na snagu Zakona o izmenama i dopunama iz 2009. godine kada ta zabrana nije postojala, izvesno je da se ti podaci odnose i na osude za slučajeve posle njegovog stupanja na snagu.

pravu kod jedinog osnova za pooštavanje kazne koje je to pravo poznavalo (višestruki povrat). Uostalom, zakonodavac se 2009. godine i nije rukovodio nekim posebnim razlozima, već je to učinio ostvarujući svoju opštu težnju ka zaoštavanju krivičnopravne represije. Zato nema osnova očekivati da će ova izmena imati neki uticaj na primenu odredaba za produženo krivično delo i odmeravanje kazne za njega.

6. Ispravljen je propust u članu 89a Krivičnog zakonika u pogledu trajanja mere bezbednosti zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim, jer prilikom njenog uvođenja 2009. nije bilo određeno najkraće vreme na koje je mogla biti izrečena. Donekle iznenađuje to da izostavljanje propisivanja posebnog minimuma u pogledu vremenskog trajanja ove mere bezbednosti nije predstavljalo prepreku za njenu primenu.¹⁸ Zakonodavac je procenio da ne bi bilo celishodno da ova mera traje kraće od šest meseci, pa je odredba o ovoj meri bezbednosti dopunjena u tom smislu. Međutim, ostalo je otvoreno pitanje kako obezbediti efikasno izvršavanje ove mere, odnosno šta će biti u slučaju kršenja ove zabrane.

7. Zakon o izmenama i dopunama KZ odnosi se i na više odredaba člana 112. KZ kojima se bliže određuju izrazi koji se upotrebljavaju u zakoniku. Između ostalog, značajno je izmenjena odredba kojom se daje pojam odgovornog lica. Najvažnija razlika u odnosu na ranije rešenje jeste ta što se vlasnik subjekta privrednog poslovanja samim tim ne smatra i odgovornim licem, osim ako ne vrši određene funkcije i poslove koji mu daju to svojstvo. Važno je i preciziranje pojma opojnih droga zato što je donošenjem Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama u decembru 2010. došlo do neusaglašenosti koja je počela da stvara ozbiljne probleme u sudskoj praksi. S obzirom na to da navedeni zakon polazi od užeg pojma opojnih droga, u primeni KZ se javio problem da li opojne droge obuhvataju i psihotropne supstance, što je, do donošenja tog zakona, bilo nesporno. Sada se predviđa (član 112. stav 15) da se opojnim drogama smatraju ne samo supstance i preparati koji su zakonom i podzakonskim aktom proglašeni za opojne droge, nego i sve ostale psihoaktivne kontrolisane supstance. Takvim ekstenzivnim određivanjem pojma „opojne droge“ može se rešiti problem koji se javio u praksi. Prilikom budućih izmena i dopuna KZ bilo bi opravdano da se i kod krivičnih dela koja se odnose na opojne droge (koja inače zahtevaju preispitivanje i drugačije postavljanje zakonskog opisa) taj pojam preciznije odredi, kako se kod tako važnog pitanja ne bi ostavio prostor za bilo kakve dileme.

3. NOVA REŠENJA U POSEBNOM DELU KZ

Zapažena je pojava da danas, i u drugim zemljama, zakonodavac mnogo češće poseže za izmenama u Posebnom, nego u Opštem delu. To je slučaj i sa ZID KZ iz 2012. godine. Pri tome, intervencije u ovom delu su vrlo različite. Oni idu od manjih intervencija kojim se precizira neko obeležje određenog krivičnog dela, preko uvođenja ili ukidanja pojedinih oblika određenog krivičnog dela, pa do uvođenja sasvim novih krivičnih dela, a u tri slučaja izvršena je dekriminalizacija (kleveta, nesavestan

¹⁸ Ona je u 2011. godini izrečena u 1402 slučaja. Up. *Bilten broj 558*, Republički zavod za statistiku, broj 558, Beograd, 2012, str. 74. Nema podataka o tome kako su sudovi prilikom izricanja ove mere određivali njeno najkraće trajanje.

rad u privrednom poslovanju i nedozvoljeno javno komentarisanje sudskih postupaka). Ovde će biti reči o važnijim intervencijama u Posebnom delu.

1. Posle čitave decenije od kako to neki međunarodni krugovi očekuju od Srbije, izvršena je dekriminalizacija krivičnog dela klevete (ali ne i uvrede).¹⁹ Prigovor da se tim krivičnim delom ograničava sloboda medija mogao se, međutim, otkloniti na drugi način. To se moglo postići usloženjem osnova isključenja postojanja krivičnog dela klevete u slučaju da je novinar ili odgovorni urednik postupao u skladu s obavezom novinarske pažnje (što je bliže regulisana članom 3. Zakona o javnom informisanju). Time bi se uspostavio balans između potrebe krivičnopravne zaštite časti i ugleda kao osnovnih prava čoveka i slobode medija. Uvođenjem ovog osnova isključenja krivičnog dela garantovalo bi se svakom novinaru i odgovornom uredniku koji postupava s obavezom novinarske pažnje da se ne može smatrati izvršiocem krivičnog dela klevete ni onda kada je u sredstvima javnog informisanja, obavljajući svoju profesiju, za drugog iznosio ili pronosio nešto što je neistinito, a što može škoditi časti ili ugledu tog lica. To je inače standard prema kome postupa sudska praksa većine evropskih zemalja koje, osim retkih izuzetaka, u svom krivičnom zakonodavstvu imaju krivično delo klevete. Ovom koraku zakonodavca koji je učinjen i pod pritiskom nekih međunarodnih organizacija, doprinela je donekle i naša sudska praksa koja je suviše široko shvatala neke elemente ovog krivičnog dela i tako dala izvesne argumente tim organizacijama. Naime, u njoj je odavno zauzet stav da učinilac mora da dokaže istinitost onoga što je iznosio ili pronosio a ne da, kao kod drugih krivičnih dela, sud mora da utvrdi postojanje svih bitnih obeležja krivičnog dela, a to znači i neistinitost onoga što je iznošeno ili pronošeno. Osim toga, u skladu s opštim pravilima, sud bi morao da utvrđuje i postojanje umišljaja učinioaca u odnosu na sve bitne elemente krivičnog dela klevete, a to znači i postojanje njegovog znanja u pogledu neistinitosti onoga što je iznosio ili pronosio. Umesto što je podlegao pritiscima, zakonodavac je mogao da usmeri sudsku praksu izričito unoseći u zakonski opis krivičnog dela klevete uslov da je učinilac znao da je ono što iznosi ili pronosi neistinito. Inače, argument da je građanskopravna zaštita u slučaju klevete dovoljna i adekvatna ne deluje ubedljivo. Imajući u vidu supsidijarni karakter krivičnog prava, kod većine krivičnih dela postoje i neki drugi vidovi pravne zaštite, ali je ona nedovoljna i ne može da pruži adekvatnu zaštitu pravnih dobara od određenih oblika napada na njih, što je slučaj i s čašću i ugledom kod klevete. Jedini argument koji bi mogao da ide u prilog dekriminalizaciji klevete – argument rasterećenja krivičnog pravosuđa i korišćenja njegovih kapaciteta za gonjenje i vođenje postupka protiv učinilaca težih krivičnih dela – nije se čuo u raspravi (ozbiljna rasprava se o tom pitanju se nije ni vodila, a naročito ne u stručnim krugovima).

2. Ispravljen je i propust učinjen Zakonom o izmenama i dopunama KZ iz 2009. koji je doveo do toga da je za nedozvoljene polne radnje prema detetu propisana stroža kazna nego za slučaj kada su te iste radnje učinjene prema detetu od strane nastavnika, vaspitača, roditelja ili drugih navedenih lica. Ali i dalje su ostale očigledne

19 Time se i Srbija svrstala u krug malobrojnih zemalja poput BiH, Moldavije i Gruzije. Njima se u međuvremenu pridružilo još nekoliko zemalja kao što je Crna Gora, ali ne i Hrvatska od koje je to takođe traženo (ona je u svom novom KZ ne samo zadržala klevetu i uvredu već je, po ugledu na nemački KZ, uvela i novo krivično delo „sramoćenja“).

neusklađenosti u pogledu zaprećene kazne do kojih je došlo 2009. ne samo kod krivičnih dela iz ove glave,²⁰ nego i kod drugih krivičnih dela. Usklađivanje propisanih kazni i ispravljanje učinjenih propusta zahtevalo bi intervencije kod većeg broja krivičnih dela, odnosno njihovih oblika, što bi se moralo učiniti opsežnijim izmenama KZ. Osim propisanih kazni, kod krivičnih dela u glavi krivičnih dela protiv polne slobode i krivična dela iz člana 185a i 185b zahtevala bi određene intervencije što je ostavljeno za neke buduće izmene i dopune KZ. No, treba izraziti bojazan od stavljanja na dnevni red zakonodavnog organa ovih pitanja s obzirom da je on u dosadašnjem radu, kako prilikom rasprave o ovom Zakonu o izmenama i dopunama KZ, a naročito prilikom usvajanja tzv. Marijinog zakona, pokazao svojevrsnu opsednutost pedofilijom, odnosno ispoljio je jedan emotivni pristup zasnovan na neznanju i stereotipima svojstvenim žutoj štampi i neobrazovanom delu javnosti. Ili je, što se opet svodi na to da se od njega u ovoj oblasti ne mogu očekivati racionalna rešenja, svesno pošao od toga da treba ići u susret očekivanjima koja od njega ima javno mnjenje formirano od strane medija.²¹

3. Kod krivičnog dela sitne krađe, utaje i prevare (član 210. stav 2. KZ) predviđena je osetno niža granica u pogledu vrednosti ukradene ili utajene stvari, odnosno štete prouzrokovane prevarom, čime se proširuju osnovni oblici krivičnih dela krađe, utaje i prevare. Osim u pogledu propisane kazne, to će značiti i da se jedan deo ovih krivičnih dela neće više goniti po privatnoj tužbi, već po službenoj dužnosti. U praksi je zapažen osetan porast vršenja naročito sitnog dela krađe kod kog je faktički došlo do dekriminalizacije, jer za oštećenog gonjenje po privatnoj tužbi predstavlja osetan teret, pa su učinioci često kalkulirali s tim da vrednost oduzetih stvari ne pređe iznos od petnaest hiljada dinara. Kao razlog za snižavanje ove granice navođen je i nizak životni standard većine građana, jer za mnoge oštećene iznos od petnaest hiljada dinara ne predstavlja mali iznos. Međutim, nije se dovoljno imalo u vidu koliko će to da opteretiti rad krivičnog pravosuđa.

Zbog usklađivanja s krivičnim delom sitne krađe, utaje i prevare promenjena je granica u pogledu vrednosti oduzete stvari i kod privilegovanog oblika razbojništva (član 206. stav 4. KZ), te je snižena na pet hiljada dinara. To usklađivanje je neopodno jer je kod ovog teškog krivičnog dela opravdano propisati čak i restriktivnije uslove za postojanje privilegovanog oblika (to je bio slučaj do 2009. kada je taj iznos izjednačen s onim propisanim kod sitne krađe, utaje i prevare). Naime, ovde je u prvom planu upotrebljena sila ili kvalifikovana pretnja, pa tek onda vrednost oduzete

20 Na primer, ako je obluba prema detetu za posledicu imala trudnoću, propisana kazna je od pet do petnaest godina, a ako se kao izvršilac tog kvalifikovanog oblika javlja neko od navedenih lica, onda je propisana niža kazna: od tri do petnaest godina.

21 Ne ulazeći ovde u razmatranje složenog problema manipulacije pedofilijom koje ima univerzalne crte jer je prisutno i u nekim drugim zemljama (ipak, te zemlje, osim vrlo retkih, ne idu tako daleko da usvajaju zakone nalik tzv. Marijinom zakonu), može se generalno uočiti značajan nazadak u oblasti krivičnog pravnog regulisanja seksualnih delikata i opštoj društvenoj i stručnoj klimi u odnosu na ono što je postojalo pre četrdeset godina u Evropi, kao i u bivšoj SFRJ u kojoj se pred i u toku reforme krivičnog zakonodavstva zauzimao ne samo liberalniji, nego realniji stav i očekivanja od krivičnog prava u ovoj oblasti. Detaljno o brojnim lošim rešenjima koje sadrži taj zakon, kao i o šteti koju je on naneo našem krivičnom pravu, pa čak i čitavom pravnom sistemu, vid. B. Ristivojević /2013/: Punitivni populizam srpskog zakonodavca – Kritička analiza tzv. Marijinog zakona. U: *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena*, Zlatibor–Beograd, str. 319–338.

stvari. Osim toga, proizlazi da se po zaprećenoj kazni izjednačava obična prinuda (član 135. stav 1) s ovim lakšim oblikom razbojništva, iako se ovde, u odnosu na krivično delo prinude, javlja „kriminalni“ višak, tj. sitna krađa. Iako bi se i takvo rešenje moglo kritikovati, još bi manje bilo prihvatljivo to da se primenom prinude ostvari krivično delo krađe (da je ovde ostala granica od petnaest hiljada dinara), a da se to smatra privilegovanim oblikom razbojništva sa istom zaprećenom kaznom kao i za osnovni oblik krivičnog dela prinude.

4. Između ostalih novih krivičnih dela, Krivični zakonik predviđa i krivično delo dogovaranja ishoda takmičenja (član 208b). Iako krivično pravo ne treba koristiti osim kao krajnje sredstvo kada se neka štetna pojava ne može na drugi način suzbijati, čini se da je u ovom slučaju taj uslov ispunjen. Sankcije koje postoje u okviru odgovarajuće sportske discipline u našim uslovima se pokazuju nedovoljnim. Ova pojava je prisutna u praksi (tzv. lažiranje utakmica), a u većini slučajeva ne može da se podvede pod zakonski opis nekog drugog krivičnog dela (pre svega prevare). Stoga je propisano novo krivično delo koje ima osnovni, teži i najteži oblik, a posebno je inkriminisan i pokušaj osnovnog oblika, s obzirom na to da on prema opštim odredbama o kažnjavanju za pokušaj ne bi bio kažnjiv. Da li će to doprineti suzbijanju ove pojave, ostaje da se vidi.²²

5. U Krivični zakonik je uneto krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica koje zadržava jasan kontinuitet s krivičnim delom zloupotrebe službenog položaja u slučaju da se kao izvršilac javlja odgovorno lice. Umesto postojećeg krivičnog dela nesavesnog rada u privrednom poslovanju iz člana 234. KZ, koje se kao prevaziđeno i nepotrebno ukida jer je svojevremeno uvedeno u nastojanju da se pruži pojačana zaštita društvenoj svojini i u onim slučajevima kada ne postoji namera da se sebi ili drugome pribavi bilo kakva korist (ne poznaje ga nijedno krivično zakonodavstvo evropskih zemalja), novim tekstom člana 234. predviđa se krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica. Uvođenje ovog krivičnog dela jeste posledica potrebe da se napravi razlika između odgovornog i službenog lica, što u ranijem periodu nije bio slučaj. Službeno i odgovorno lice su dva različita subjekta koja imaju različita ovlašćenja, i to u različitim oblastima. Dok službeno lice deluje u organima uprave obavljajući svoje službene funkcije, odgovorno lice vrši određeni krug poslova u upravljanju i delovanju subjekata privrednog poslovanja. Osim sužene kriminalne zone kod zakonskog opisa ovog krivičnog dela, s obzirom na to da se zahteva da je pribavljena protivpravna imovinska korist a ne bilo kakva korist (kao kod službenog lica), i propisivanja nešto nižih kazni, sužavanju kriminalne zone kod ovog krivičnog dela doprinela je i drugačija formulacija odredbe koja daje značenje izraza „odgovorno lice“ (član 112. stav 5). Taj pojam više ne obuhvata vlasnika koji istovremeno ne obavlja i poslove i funkciju odgovornog lica. Nije bez značaja ni to što je sada ovo

22 Ovo nije sasvim novo krivično delo. Uvedeno je u Krivični zakon Srbije 2002. godine (sa izvesnim razlikama) u okviru tada nove glave krivičnih dela korupcije (član 255i). Ono prilikom donošenja Krivičnog zakonika Srbije 2005. godine nije preuzeto, s obzirom da je ocenjeno da je čitava ta glava pogrešno koncipirana i u neskladu sa ostalim inkriminacijama sadržanim u KZ. Od devet krivičnih dela koja je ta glava sadržala možda je jedino ovo delo imalo izvesno kriminalnopolitičko i pravnodogmatsko opravdanje. Iako suviše kratko vreme za koje je postojalo (nešto više od tri godine) ne daje osnova za neke pouzdanije ocene, ipak ne bi trebalo biti optimista u pogledu očekivanja neke značajnije koristi od uvođenja ovog krivičnog dela.

krivično delo sistematizovano u krivična dela protiv privrede. To bi moglo da prilikom korišćenja određenih metoda tumačenja (teleološko i sistemsko) vodi i drugačijim rešenjima nego u slučaju kada se ono svrstava u krivična dela protiv službene dužnosti gde mu, inače, nije mesto. Ipak, ovo krivično delo, i pored navedenih razlika, i dalje u svom zakonskom opisu ima neka ista obeležja kao i krivično delo zloupotrebe službenog položaja (to se, pre svega, odnosi na radnju izvršenja). U pripremi ovog rešenja se svesno išlo na to da se ne napravi suviše velika razlika u odnosu na ranije rešenje zbog pitanja primene blažeg zakona. Da je to učinjeno, mogao bi se zastupati stav o diskontinuitetu inkriminacija i tvrditi da je izvršena dekriminalizacija zloupotrebe položaja odgovornog lica što bi verovatno dovelo do obustave u velikom broju slučajeva u kojima je postupak u toku. Imajući u vidu da se ovo krivično delo preterano često koristilo u odnosu na odgovorna lica i onda kada je u stvari primerenija bila neka druga pravna kvalifikacija (jer je to olakšavalo posao tužilaštvu i sudu), takve posledice izmenjenog KZ ne bi bile opravdane. *In abstracto* posmatrajući, novo rešenje je blaže, ali da li će to ono i zaista biti, zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. Međutim, ovo krivično delo bi trebalo videti kao jedno prelazno, a ne trajnije rešenje. Neki rubovi kriminalne zone koju ono pokriva i dalje su „neoštri“, tako da bi ta zona (što opet zavisi i od stavova sudske prakse) mogla da obuhvati i ono što ne bi bilo kriminalno-politički opravdano. Trajnije rešenje bi trebalo tražiti u pravcu inkriminisanja umišljajnog nanošenja štete tuđoj imovini ili imovinskim interesima zloupotrebom ovlašćenja ili odnosa poverenja u privrednom poslovanju.²³

6. U Krivični zakonik je unet član 234a kojim se propisuje novo krivično delo zloupotrebe u vezi s javnim nabavkama (član 22. ZID KZ). Zakonski opis ovog krivičnog dela postavljen je dosta široko. Polazeći od toga da se zloupotrebe u oblasti javnih nabavki po pravilu vrše tako što u tome učestvuju i naručilac i ponuđač, osim odgovornog lica u ponuđaču, propisan je i oblik kod koga se kao izvršilac javlja odgovorno ili službeno lice u naručiocu. Propisan je i teži oblik s obzirom na visinu vrednosti javne nabavke. Značenje određenih pojmova koji se koriste kod zakonskog opisa ovog krivičnog dela (javne nabavke, ponuđač, naručilac) dato je kako u ranije važećem Zakonu o javnim nabavkama, tako i u novom iz 2012. godine koji se primenjuje od 1. aprila 2013, pa je i taj zakon od značaja za primenu ove inkriminacije.

7. U pogledu tri krivična dela kojim se inkriminišu određene radnje u vezi s opojnim drogama (čl. 246, 246a i 247. KZ) postoje problemi u njihovoj primeni, kao i potreba usaglašavanja s određenim dokumentima EU. I pitanje koja je sve ponašanja

23 Mada ni to rešenje nije bez određenih nedostataka, kao model bi donekle moglo poslužiti krivično delo „Untreue“ iz nemačkog (§ 266) i austrijskog (§ 153) KZ. Jasno je da se tim krivičnim delom štiti tuđa imovina koja je učiniocu na osnovu zakona ili pravnog posla poverena da njome raspolaze, dakle ne imovina bilo kog subjekta privrednog poslovanja. U centru inkriminacije iz nemačkog KZ (§ 266) je zloupotreba ovlašćenja ili odnosa poverenja. Ona ima dva svoja oblika (kod jednog je reč o zloupotebi ovlašćenja u raspolaganju tuđom imovinom, kod drugog o izneverivanju poverenja u pogledu tuđih imovinskih interesa). Međutim, u primeni ove inkriminacije u nemačkoj sudskoj praksi se javljaju ozbiljni problemi upravo u onim situacijama koje se javljaju i u našoj sudskoj praksi. Tako, kod pravnih lica sa samo jednim članom (vlasnikom), akcionarskog društva, pogrešnog upravljanja javnim sredstvima i dr. postoje problemi u primeni ove inkriminacije koji se teško mogu rešiti ovakvim ili onakvim njenim propisivanjem, već je potreban značajan napor sudske prakse i teorije da pronade ispravna rešenja. Up. K. Kühl /2011/: 2011. In: Lackner/Kühl, *Strafgesetzbuch, Kommentar*, 27. Auflage, München, pp. 1299–1312.

u vezi sa držanjem i konzumiranjem opojnih droga opravdano inkriminisati daleko od toga da je nesporno. Osim toga što krivično delo iz člana 246a stvara ozbiljne probleme u primeni, ono je i kriminalnopolitički dubiozno. Iako se može zastupati stav da i samo držanje opojne droge radi sopstvene upotrebe zaslužuje da bude inkriminisano, suprotan stav se zasniva na ozbiljnim argumentima. Ozbiljna rasprava o tome, kao i zauzimanje umerenijeg i realnijeg stava u vođenju krivičnopravne politike suzbijanja opojnih droga, teško se danas može očekivati u Srbiji.²⁴ Između ostalog, ne može se očekivati ni odustajanje od rigoroznog kažnjavanja sitnih dilera koji su istovremeno i konzumenti, tj. zavisnici. Naprotiv, čini se da će oni i dalje puniti naše ustanove za izvršenje kazne zatvora u kojima je stanje već više godina kritično.²⁵ Složeno pitanje adekvatnog krivičnopravnog reagovanja u ovoj oblasti je, za sada, odloženo. Izvršena je samo jedna izmena koja nije sporna. Naime, brisana je odredba člana 247. stav 4. koju nije ni trebalo unositi Zakonom o izmenama i dopunama iz 2009. u KZ. Ta odredba je propisivala da se neće kazniti zdravstveni radnik koji u okviru medicinske pomoći omogućava upotrebu opojnih droga. Nesporno je da to i inače nije krivično delo zato što mu nedostaje protivpravnost, te stoga nije bilo potrebno propisivati poseban osnov isključenja protivpravnosti kod ovog krivičnog dela. I kada to ne bi bilo zakonskim propisima izričito dozvoljeno (član 64. Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama), to bi proizlazilo iz opšteusvojenog stava teorije i prakse.

8. Izvršena je dekriminalizacija krivičnog dela iz člana 336a (nedozvoljeno javno komentarisanje sudskih postupaka) koje je uvedeno Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2009. godine. Reč je o nepotrebnoj inkriminaciji koja ograničava slobodu ispoljavanja mišljenja i slobodu medija. Postojanje ovog krivičnog dela zavisi najviše od procene suda da li je „javna izjava u sredstvima javnog informisanja“ (sama ova formulacija nije adekvatna) data u nameri da se povredi pretpostavka nevinosti ili nezavisnosti suda. Ta procena, koja se teško može zasnivati na nekim objektivnim okolnostima, mogla je voditi zabrani komentarisanja u sredstvima javnog informisanja svakog postupka pred sudom, što je, svakako, neprihvatljivo. Inkriminacija je ostavljala suviše širok prostor da se u zavisnosti od toga ko je komentarisao, odnosno davao izjave, nekome pripiše ili ne pripiše ta namera. Činjenica je da pojedini mediji o nekim sudskim postupcima nekorektno izveštavaju,

24 U tom pogledu stavovi nauke i struke jedva da mogu da imaju neki uticaj. Ali (pošto se sve više primećuje uticaj SAD u Srbiji na krivično procesno, pa i krivično pravo), možda će najavljena promena kaznene politike u SAD u pravcu znatnog ublažavanja za krivična dela u vezi sa opojnim drogama imati izvesnog uticaja i kod nas. Prepunjenost zatvora i dalja marginalizacija pripadnika određenih društvenih slojeva u SAD, jedan su od znakova da vlasti gube ranije najavljeni „war on drugs“, tako da je nedavno američki ministar pravde Holder najavio duboku reformu u pravcu ublažavanja stava prema opojnim drogama. Up. In den USA mildere Strafen für Drogendelikten geplant, *DW Themen*, 12.08.2013.

25 U 2011. godini je od ukupno 8158 pravosnažno osuđenih punoletnih lica na kaznu zatvora njih 1532 osuđeno na kaznu zatvora zbog krivičnog dela u vezi sa opojnim drogama što čini oko 19% osuđenih na kaznu zatvora. Broj osuda za ova krivična dela konstantno je rastao od 2003. godine (2002 godine je ukupno za sva krivična dela protiv zdravlja ljudi bilo pravosnažno osuđeno 588 učinilaca). S obzirom na dužinu izrečene kazne zatvora, može se pretpostaviti da je procenat onih koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora zbog nekog od tri krivična dela u vezi sa opojnim drogama još viši. Up. Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2011, Bilten broj 558, Beograd, 2012, str. 58, 60.

kao i da pojedinci daju neadekvatne izjave. Ali, ona nije dovoljna da opravda krivičnopravnu represiju, niti se pak krivičnim pravom može rešiti problem nekorektnog komentaranja sudskih postupaka u medijima.

9. Proširen je krug pasivnih subjekata kod krivičnog dela iz člana 336b KZ (omećanje pravde).²⁶ Naime, sada su i advokati izjednaćeni sa sudijom, tužiocem ili njegovim zamenikom u pogledu pružanja krivičnopravne zaštite u vršenju advokatske službe, jer je ona od podjednakog značaja za rad pravosuća.

10. Dosadašnje rešenje kod krivičnog dela udruživanja radi vršenja krivičnih dela u pogledu mogućnosti oslobođenja od kazne (član 346. stav 7. KZ) bilo je neobično jer se mogao osloboditi od kazne organizator grupe ili organizovane kriminalne grupe, ali ne i pripadnik takve grupe. Nije jasno da li se to zaista htelo, ili je u pitanju omaška. Međutim, prilično je jasno da ako se mogućnost oslobođenja od kazne predvidi za organizatora, tim pre je to, pod određenim uslovima, opravdano i u odnosu na pripadnika grupe ili pripadnika organizovane kriminalne grupe.

11. Posle donošenja Zakona o izmenama i dopunama KZ iz 2009, krivično delo iz člana 348. Krivičnog zakonika (nedozvoljena proizvodnja, držanje, nošenje i promet oružja i eksplozivnih materija) stvaralo je ozbiljne probleme u sudskoj praksi. Pre svega, propisivanje neovlašćenog nošenja oružja i drugih predmeta ovog krivičnog dela kao najtežeg oblika s propisanom veoma strogom kaznom (od dve do dvanaest godina),²⁷ otvorilo je dilemu da li to krivično delo postoji i u slučaju kada neko ima dozvolu za držanje oružja. Iako su neki sudovi smatrali da se u tom slučaju radi samo o prekršaju propisanom u Zakonu o oružju i municiji, prevladao je stav da je u pitanju najteži oblik ovog krivičnog dela. U vezi s tim, kao dalji problem, javilo se i pitanje opravdanosti izjednačavanja neovlašćenog nošenja oružja onih koji imaju dozvolu za držanje oružja s onima koji tu dozvolu nemaju. Ovo pogotovo ako se imaju u vidu pojedini slučajevi u praksi gde su sudovi uzimali da se radi o nošenju samim tim što je lice koje ima dozvolu za držanje oružja to oružje iznelo iz stana ili kuće gde stanuje, tumačeći (neopravdano) pojam držanja vrlo usko u smislu da dozvola za držanje daje pravo onome kome je izdata da oružje drži samo na adresi na kojoj ima prijavljeno prebivalište. Najzad, propisana kazna vodila je i tome da ovo delo po težini bude značajnije od onog koje se vrši upotrebom tog oružja (na primer, ubistvo na mah) s kojim se ono nalazi u sticaju. Zato je bilo neophodno da se napravi značajna razlika u propisanoj kazni između onih koji neovlašćeno nose oružje a imaju dozvolu za njegovo držanje²⁸, od onih koji tu dozvolu nemaju.

12. Novo krivično delo omogućavanja zloupotrebe ostvarivanja prava azila u stranoj državi (član 350a) uneto je u Krivični zakonik zbog problema koje Srbija ima sa tzv. lažnim azilantima. Propisivanjem ovog krivičnog dela inkriminišu se radnje

26 Naziv ovog krivičnog dela nije menjan, iako se njegova korektnost može dovesti u sumnju. Vršenjem ovog krivičnog dela ometa se rad pravosudnih organa, a ne pravde koja predstavlja apstraktan pojam (reć je o uobičajenom, ali netačnom prevodu engleskog izraza „justice“ koji osim što znaći „pravda“, znaći i „pravosuće“.

27 Pre ZID KZ iz 2009. godine, neovlašćeno nošenje i neovlašćeno držanje bile su dve alternativno postavljene radnje izvršenja kod osnovnog oblika tako da njihovo razlikovanje nije imalo neki praktićni znaćaj.

28 Zatvor od šest meseci do pet godina, s tim što se može tvrditi da je i to prestroga kazna.

pomaganja državljanima Srbije koji zloupotrebljavaju mogućnost dobijanja azila u stranoj državi, kao što je organizovanje njihovog putovanja u inostranstvo s namerom pribavljanja imovinske koristi, ili im se na drugi način omogućava zloupotreba prava na traženje azila u stranoj državi. Ova inkriminacija je više posledica toga da Srbija pokaže spremnost da suzbija ovu pojavu, s obzirom da se to od nje očekuje, nego očekivanja da krivičnopravna represija doprinese rešavanju ovog složenog problema. Njega bi trebalo rešavati na drugi način (kroz upravnu, policijske i druge mere),²⁹ ali pre svega stvaranjem takve društvene i ekonomske klime (što je, naravno, vrlo teško) koja neće pogodovati ovoj pojavi.

13. Kao što je rečeno, odgovorno lice više ne može biti izvršilac krivičnog dela iz člana 359. stav 1. KZ, već novog krivičnog dela (član 234) koje je uvedeno zbog značajnih razlika između pojma odgovornog i službenog lica i poslova koje ona obavljaju. Dok je kod službenog lica široka krivičnopravna zaštita opravdana, pa sva savremena evropska krivična zakonodavstva poznaju ovu inkriminaciju (s tim što je ona na različite načine predviđena u pojedinim zakonodavstvima, tj. zakonodavstva se razlikuju u pogledu njenog naziva i formulacije), u pogledu odgovornog lica situacija je bitno drugačija. Naime, postojeća inkriminacija iz člana 359. KZ pokazuje se u odnosu na njih preširokom, jer može da obuhvati i slučajeve privrednog poslovanja koje se obavlja u skladu s propisima koji regulišu to poslovanje. Zato je bilo neophodno propisati novo krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica (član 234), a kod krivičnog dela iz člana 359. kao izvršioca predvideti samo službeno lice.³⁰

14. Dopunjene su odredbe čl. 367. i 368. KZ koje propisuju krivična dela primanje i davanje mita tako što se proširuje njihov zakonski opis time što se ona mogu izvršiti ne samo u okviru svog ovlašćenja, nego i u vezi s njim. Postojeća formulacija je neopravdano sužavala ova krivična dela. U praksi nije redak slučaj da se mito službenom ili odgovornom licu daje ne radi toga da u okviru svog ovlašćenja izvrši radnju koju ne bi smelo izvršiti, već da izvrši neku radnju koja nije striktno u okviru

29 Treba imati u vidu da te mere mogu pogoditi širi krug građana. Iako se na prvi pogled čini da upotreba krivičnog prava nije legitimna jer bi se, na primer, znatno restriktivnijim izdavanjem putnih isprava, ovaj problem efikasnije mogao rešavati, primena principa krivično pravo kao *ultima ratio* ovde izaziva određene neodumice. I inače, taj princip ne samo da je demantovan od strane zakonodavca, već zahteva i izvesnu normativnu korekciju u smislu da ne treba koristiti teže sredstvo onda kada postoji blaže sredstvo za suzbijanje nekog ponašanja. Iako je krivično pravo, bez sumnje, grana prava sa najstrožim sankcijama, ipak se neke mere (formalne ili neformalne) socijalne kontrole mogu pokazati težim od krivičnog prava ako se posmatraju i ocenjuju u svom ukupnom efektu. Ovo novouvedeno krivično delo je dobar primer za ispravnije razumevanje principa *ultima ratio*. Naime, i za pojedince i za društvo je prihvatljivije i predstavlja blaže sredstvo to što će mali broj učinilaca biti kažnjen za krivično delo omogućavanja zloupotrebe prava azila, nego što bi to bio slučaj ukoliko bi se problem rešavao generalnim sužavanjem prava na putnu ispravu koji bi mogao da pogodi širok krug pojedinaca. Ovaj princip je i inače važan za svaku reformu krivičnog zakonodavstva. Činjenica da se on deklarativno prihvata, a od strane zakonodavca često krši u novije vreme vodi i diskusiji o njegovoj opravdanosti. Iako njegovo napuštanje nije opravdano, potrebno je odustati od njegove pojednostavljene primene bez sagledavanja ukupnih posledica korišćenja nekog drugog sredstva umesto krivičnog prava. U tom smislu i C. Prittwith /2011/: *Strafrecht als propria ratio*, pp. 36–37. In: *Strafrecht als Scientia Universalis*, FS für C. Roxin zum 80. Geburtstag, Band 1, Berlin–New York.

30 I ova izmena stupila je na snagu 15. aprila 2013, tj. istog dana kada i član 21. ZID KZ kojim je propisano krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica.

njegovog ovlašćenja, ali mu položaj službenog ili odgovornog lica to omogućava. Osim toga, brisan je i stav 6. u članu 368. koji je predviđao mogućnost vraćanja mita u slučaju da je lice koje je dalo mito to prijavilo pre nego što je saznalo da je delo otkriveno. Pri tome, i dalje ostaje mogućnost oslobođenja od kazne u tom slučaju, ali ne i mogućnost da se ono što je dato kao mito vrati tom licu.

15. U oblasti krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom najvažnije izmene i dopune jesu one koje realizuju novu koncepciju krivičnih dela terorizma i usklađuju celu ovu oblast sa brojnim međunarodnim dokumentima. Krivično delo terorizma propisano je na jedinstven način, bez obzira na to da li je učinjeno protiv Srbije, strane države, ili međunarodne organizacije (član 391), te je stoga brisan član 312. KZ u glavi krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Srbije. Danas je postalo vladajuće shvatanje da se terorizam shvati kao krivično delo koje, iako upravljeno protiv određene države ili međunarodne organizacije, pogađa vrednosti koje su od interesa za čitavu međunarodnu zajednicu. Krivično delo terorizma upravljeno protiv Srbije je zato inkorporisano u celovito krivično delo terorizma, koje osim protiv Srbije može biti upravljeno i protiv strane države ili međunarodne organizacije (član 391).

U članu 391. KZ određeno je osnovno delo terorizma s brojnim oblicima radnje izvršenja, koja je propisana na kazuistički način. U sedam tačaka propisan je veći broj radnji izvršenja koje, inače, predstavljaju radnju izvršenja i nekih drugih krivičnih dela. Preduzimanje neke od tih dosta heterogenih radnji prerasta u krivično delo terorizma samo ako su preduzete u određenom cilju, tj. potrebno i postojanje određene namere. Namera mora biti upravljena na ostvarenje jednog od tri cilja: 1) da se ozbiljno zastraše građani; 2) da se prinudi Srbija, strana država ili međunarodna organizacija da nešto učini ili ne učini; ili 3) da se ozbiljno ugroze ili povrede osnovne ustavne, političke, ekonomske ili društvene strukture Srbije, strane države ili međunarodne organizacije. Ovo krivično delo, kao i nova krivična dela terorizma kao što je javno podsticanje na izvršenje terorističkih dela (član 391a KZ), vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih dela (član 391b KZ), upotreba smrtonosne naprave (član 391v KZ), uništenje i oštećenje nuklearnog objekta (član 391g KZ) i terorističko udruživanje (član 393a KZ) uneta su i usklađena s nizom konvencija kojima je cilj sprečavanje akata terorizma, a posebno s Konvencijom Saveta Evrope iz 2005, koju je Srbija ratifikovala početkom 2009. godine, i Okvirnom odlukom Saveta Evropske unije o borbi protiv terorizma, od 13. juna 2002, koja je izmenjena Okvirnom odlukom Saveta Evropske unije od 28. novembra 2008. godine.³¹ Krivično delo ugrožavanja lica pod međunarodnom zaštitom, s nešto drugačijom formulacijom, sada je predviđeno u članu 392, a krivično delo uzimanja talaca koje je ranije bilo predviđeno u tom članu prestalo je da postoji kao samostalno krivično delo zato što je inkorporisano u krivično delo terorizma iz člana 391. Time je, u stvari, formirana podgrupa krivičnih dela terorizma (koju sačinjava osam krivičnih dela) koja počinje sa osnovnim krivičnim delom terorizma iz člana 391, a završava se s krivičnim delom terorističkog udruživanja (član 393a) koje je, po redosledu, i poslednje krivično

31 Teško je objasniti ocenu Ministarstva pravde da prilikom izmena i dopuna KZ iz septembra i decembra 2009. godine nije bilo potrebno usaglašavati KZ sa brojnim konvencijama u vezi sa terorizmom, iako su od strane relevantnih međunarodnih organizacija tražene informacije u tom pogledu.

delo u glavi krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.³² Prilikom formulisanja zakonskog opisa navedenih krivičnih dela uglavnom su preuzeta rešenja iz KZ Crne Gore u kome su te izmene učinjene 2010. godine.³³ Propisivanjem ovih krivičnih dela pruža se najšira krivičnopravna zaštita od svih radnji koje imaju karakter terorističkog akta ili predstavljaju pripremnu radnju za njega (bar na zakonodavnom planu). Iako ne sasvim u skladu sa nekim opštim krivičnopravnim načelima (npr. krivično pravo kao *ultima ratio*), priroda i opasnost od ovih dela donekle opravdavaju takvo angažovanje krivičnog prava, pod uslovom da se stalno ima na umu da se problem savremenog terorizma ne može rešiti krivičnim pravom. Pošto su njegovi uzroci političke prirode i rešenje se mora tražiti na političkom planu.

U istoj glavi je i krivično delo agresivnog rata (član 386). Zakonski opis ovog krivičnog dela bi trebalo osavremeniti pre svega tako što bi za njegovo postojanje umesto agresivnog rata, bio dovoljan bilo koji akt agresije, a opravdano bi bilo inkriminisati i pripremanje takvog akta. No, to ostaje za buduću reformu, naročito u slučaju ako Srbija bude ratifikovala amandmane na Rimski statut usvojene u Kampali 2010. godine.

4. NEKA PITANJA ZA BUDUĆU REFORMU

Mada ne predstavlja temeljnu reformu našeg krivičnog zakonodavstva, Zakon o izmenama i dopunama KZ iz 2012. donosi više važnih novina. On s jedne strane predstavlja poboljšanje nekih postojećih rešenja i ispravljanje propusta učinjenih 2009, a s druge strane, uvodi neke značajne novine čija je opravdanost uglavnom nesporna. Međutim, iako je zakonodavac tako odlučio, u stručnoj javnosti će biti i dalje osporavano zadržavanje odredbe kojom se zabranjuje ublažavanja kazne za neka krivična dela (član 57. stav 2) i dekriminalizacija krivičnog dela klevete, a donekle ostaje otvoreno i pitanje rešavanja položaja odgovornog lica i krivičnopravnog reaganja na zloupotrebe koje ono vrši u privrednom poslovanju. Dok postoje mali izgledi da se ponovo uvede krivično delo klevete, makar u suženom obliku čak iako bi za to postojali ubedljivi razlozi, može se očekivati da će u nekoj narednoj reformi pitanje krivičnopravnog položaja odgovornog lica biti adekvatnije regulisano. Krivična dela protiv privrede se mogu tako koncipirati da pojam odgovornog lica postane suvišan, što pokazuju krivična zakonodavstva većine evropskih zemalja. U pogledu odredbe člana 57. stav 2. KZ, ima dovoljno argumenata da ona bude uklonjena. Ukoliko zakonodavac želi da ograniči sudove u pogledu mogućnosti ublažavanja kazne, jedini ispravan način jeste onaj koji je zajednički za sva krivična dela, a to je modifikacija opštih uslova za ublažavanje kazne koji bi u većoj meri obavezivali, drugim rečima, ograničavali, sudove, naročito kod tzv. sudskog ublažavanja.

Kao što je već napomenuto, izvršene izmene i dopune predstavljaju prvu fazu reforme našeg krivičnog zakonodavstva. U drugoj fazi bi trebalo, bez preterane žurbe, preispitati niz rešenja i eventualno ih menjati. Pored već spomenutih krivičnih dela protiv Vojske Srbije, tu su, prema značaju, svakako, krivična dela u vezi s opojnim

32 Detaljnije o tome vid. D. Kolarić /2013/: Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, *Crimen* 1, str. 49–71.

33 Up. Z. Stojanović /2010/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Podgorica, str. 867–879.

drogama kod kojih u praksi postoje značajni problemi (osim toga, ta krivična dela nisu sasvim usaglašena ni s određenim međunarodnopravnim dokumentima). Iako nismo spremni za temeljniju reformu u ovoj oblasti suzbijanja neovlašćenog korišćenja i zloupotrebe opojnih droga, ipak bi se mogla izvršiti dekriminalizacija krivičnog dela iz člana 246a KZ čime bismo se vratili na stanje pre 2003. godine. Tada je uvedeno kao krivično delo (privilegovani oblik) držanje opojne droge i onda kada ona nije namenjena prodaji, odnosno stavljanju u promet na drugi način, čime je inkriminisano i držanje radi sopstvene upotrebe. Uvođenje tog privilegovanog oblika, a kasnije i uvođenje 2009. godine, umesto toga, krivičnog dela iz člana 246a samo je stvorilo dodatne probleme u ovoj oblasti, te zato predstavlja neuspešan pokušaj zakonodavca, što vodi logičnom zaključku da od toga treba odustati. Da li će neko imati hrabrosti da to predloži i da se suprostavi argumentima da je „droga veliko društveno zlo“ i sl. (što, naravno, nije sporno, kao što ne bi trebalo da bude sporno ni da se to zlo može na takav način ne može suzbijati),³⁴ pitanje je koje ulazi u oblast politike. Takođe, problem apsolutne zabrane ublažavanja kazne o kojem je bilo reči, posebno je izražen kod krivičnog dela iz člana 246. stav 1. KZ. Iako nije vršeno posebno komparativno istraživanje, i površna analiza zakonodavstava evropskih zemalja kao i njihove sudske prakse, pokazuje da se ne može pronaći evropska zemlja u kojoj se i za sasvim male količine opojne droge, bez obzira na njenu vrstu, izriču tako stroge kazne.

I kod više krivičnih dela uvedenih 2009. javlja se potreba njihovog preispitivanja (već je spomenuto krivično delo prevare u osiguranju, a tu su i krivična dela iz čl. 185a i 185b koja su sporna kako sa aspekta relevantnih međunarodnih konvencija zbog kojih su i uvedena, tako i zbog svog zakonskog opisa). Svakako, postaviće se i pitanje daljeg usklađivanja Posebnog dela KZ s okvirnim odlukama i direktivama EU. I međunarodne konvencije kojima se reguliše suzbijanje korupcije, iako su u najvećoj meri implementirane, nalažu dalje usaglašavanje u pogledu nekoliko pitanja kao što je dosledno razdvajanje korupcije u javnom i privatnom sektoru. Izvršenim izmenama i dopunama napravljena je izvesna razlika između službenog i odgovornog lica samo kod jednog krivičnog dela, dok su ta lica ostala izjednačena kod „klasičnih“ koruptivnih krivičnih dela kao što je krivično delo primanja mita. Kad je reč o krivičnopravnom suzbijanju korupcije, potrebno je ozbiljno razmotriti i opravdanost uvođenja krivičnog dela nezakonitog bogaćenja (u članu 20. Konvencije UN protiv korupcije ističe se da će države razmotriti mogućnost uvođenja ovog krivičnog dela polazeći od svojih ustava i osnovnih načela svog pravnog sistema). Svoju obavezu da razmotri tu mogućnost (što ne znači i obavezu da uvede to krivično delo), Srbija još nije ispunila.³⁵

34 Ipak, ni tu stvari nisu crno bele i čak se može konstatovati da je u literaturi vladajuće shvatanje da je kanabis manje štetan od alkohola i duvana. Teza o tome da je to ulazak u svet „teških“ droga, čini se da nije ozbiljno potkrepljena. Naprotiv, neka istraživanja govore da samo oko 1% konzumenata kanabisa prelazi na teške droge. O tome, kao i o nizu argumenata koji idu u prilog oceni da se vodi kontraproaktivna strategija suzbijanja opojnih droga i pogrešno korišćenje krivičnog prava vid. P.-A. Albrecht /2010/: *Kriminologie*, 4. Auflage, München, 2010, pp. 349–360.

35 Više o tome Z. Stojanović /2012/: *Krivično delo nezakonitog bogaćenja, razlozi za i protiv uvođenja*. U: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt)*, Zlatibor–Beograd, str. 343–349.

Kod većeg broja krivičnih dela može se postaviti pitanje da li je pravilno izvršeno razgraničenje između osnovnog i težih oblika, s obzirom na novčane iznose koji sada realno manje vrede, čime je zakon postao stroži u odnosu na vreme kada je usvajan.

Dosta olako izvršena dekriminalizacija krivičnog dela klevete mogla bi bar da bude povod da se pitanje dekriminalizacije načelno postavi i da se krivično pravo „očisti“ od nepotrebnih i prevaziđenih inkriminacija. Iako se zakonodavac nerado odlučuje na ovakav korak, sigurno je da se u KZ mogu naći krivična dela koja ne zaslužuju krivičnopravnu reakciju i u pogledu kojih su adekvatniji neki drugi mehanizmi društvene reakcije. Umesto da se rešenja traže u novim modelima krivičnog postupka, pitanje efikasnosti se može rešiti i na planu (materijalnog) krivičnog prava značajnim sužavanjem i smanjivanjem broja inkriminacija.

Veoma važno pitanje jeste preispitivanje propisanih kazni kod brojnih krivičnih dela. U ovoj složenoj oblasti u kojoj nema egzaktnih pravila za postavljanje relacije između pojedinih krivičnih dela i njihovih oblika, ali ipak postoje određeni orijentacioni kriterijumi kao što je srazmernost, potrebno je korigovati i neke disparitete do kojih je došlo kada su Zakonom o izmenama i dopunama KZ iz 2009. propisane strože kazne kod oko jedne trećine krivičnih dela. Imajući u vidu izrazito represivne reakcije javnog mnjenja, nije bez osnova bojazan da zakonodavac zbog pritiska javnosti i medija neće uspeti da ovo osetljivo i složeno pitanje uredi na adekvatan i racionalan način. Ne bi bilo iznenađenje ni to da se pojave zahtevi da se propisane kazne podrede nekim procesnopravnim rešenjima. Osim toga što treba ostati pri načelnom stavu da se procesna rešenja prilagođavaju rešenjima u materijalnom pravu jer služe njihovoj primeni, bilo bi neprihvatljivo da kriterijum za propisivanje kazni bude sporazum (tačnije rečeno trgovina i „cenjkanje“) između tužioca i okrivljenog. Propisivanje strožih kazni od onih koje zahteva težina pojedinih krivičnih dela samo zato da bi tužilac imao čime da „trguje“, predstavljao bi neprihvatljiv pritisak koji se graniči sa psihičkom torturom u odnosu na okrivljene. Ne samo na ovom primeru, već i inače, trebalo bi biti svestan toga da nova rešenja u oblasti krivičnog procesnog prava mogu da vode ne samo distorziji (materijalnog) krivičnog prava, već i njegovoj marginalizaciji. Ako bi se prihvatilo ničim ograničeno sporazumevanje (sama ova reč je neadekvatna jer ona podrazumeva dve jednake strane) između tužioca i okrivljenog, onda ključna pitanja krivičnog prava gube na značaju.³⁶ U sadašnjem rešenju sporazuma o priznanju krivice u ZKP koji je upravo počeo da se primenjuje,

36 Mnoga pitanja iz oblasti krivičnog prava o kojima je napisano bezbroj rasprava, pa i knjiga, mogla bi da postanu nevažna, odnosno da dobiju konačno svoje „rešenje“. Dosledno sprovedena i ničim ograničena ideja o „sporazumevanju“ u krivičnom postupku mogla bi da dovede do toga da, na primer, pitanje da li će postojati ubistvo, ili nehatno lišenje života zavisi ne od ovakvog ili onakvog zakonskog rešenja ili od primene neke od većeg broja teorija za razgraničenje eventualnog umišljaja i svesnog nehata, već od toga kako se dogovore tužilac i okrivljeni. Čini se sasvim jednostavno i vrlo praktično, pa se postavlja pitanje čemu onda uopšte nauka krivičnog prava. Zašto bi se uopšte sud iscrpljivao i zamarao složenim pravnim pitanjima kada se o svemu može postići dogovor, odnosno nagodba? Čemu i pravnofilozofska težnja za „ispravnim“ krivičnim pravom kada je mnogo celishodnije „dogovoreno“ krivično pravo? Pragmatična i utilitaristička rešenja mogu biti opravdana, ali ako im se ne postave nikakve granice postaju ne samo neprihvatljiva, nego i opasna po osnovna prava čoveka, pa i društvo u celini.

naziru se problematična rešenja i sa aspekta krivičnog prava. Tako, primećeno je da se iz postojeće odredbe ZKP može zaključiti da se stranke mogu sporazumeti samo o rasponu kazne.³⁷ Sa aspekta krivičnog prava ne može se, naravno, izricati kazna u rasponu. To znači da takva kazna ne bi mogla biti predložena sporazumom jer nije u skladu sa krivičnim zakonom (član 317 stav 1 tačka 4) Ako se, pak, uzme da sud može i treba da odmerava kaznu u okviru dogovorenog raspona, neprihvatljivo je da sud odmerava kaznu s obzirom na to da „nije bio u prilici da izvođenjem dokaza utvrdi okolnosti od kojih u krivičnopravnom smislu zavisi mera kazne (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti)“.³⁸ Pitanje je kako bi sud u tom slučaju uopšte mogao da primeni odredbe člana 54. KZ, pa i ostale odredbe o odmeravanju kazne u zavisnosti od konkretnog slučaja. Čini se spornim da li uopšte važe posebni minimumi ili se može „dogovoriti“ kazna i ispod tog minimuma.³⁹ Dalje, teško je predvideti kako će sudska praksa tumačiti to da sporazum može da sadrži izjavu javnog tužioca o odustajanju od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom o priznanju krivičnog dela (član 314 stav 2 tačka 1 ZKP). Osim toga što to znači uvođenje ničim ograničenog načela oportuniteta krivičnog gonjenja,⁴⁰ to bi moglo da znači i uvođenje „na mala vrata“ i sporazumevanja o pravnoj kvalifikaciji dela, ili bar mogućnost da se ne primenjuju odredbe i pravila o sticaju krivičnih dela. Štaviše, iz odredbe da jedino kazna ili druga krivična sankcija u pogledu koje su se sporazumeli javni tužilac i okrivljeni mora biti predložena u skladu sa krivičnim ili drugim zakonom (član 317 stav 4 ZKP), proizlazi da bi se o svemu drugom oni mogli sporazumeti nezavisno od rešenja sadržanih u krivičnom zakonodavstvu. Takvo tumačenje, koje nije bez osnova, obesmišljava krivično zakonodavstvo. U svakom slučaju, krivično pravo je izloženo još jednoj opasnosti, a to je opasnost koja mu pretila od krivičnog procesnog prava. Bez obzira na odluku da se počne sa primenom novog ZKP, postoje ozbiljni indikatori da će ova važna grana prava i dalje biti nestabilna. Takva situacija na planu reforme procesnog prava gde nedostaje izvesna uzdržanost i promišljenost i gde se nema osećaj za meru,⁴¹ može da destabilizuje i čitavo krivično pravo.

Verovatno je da će zakonodavac i dalje, makar u pojedinim slučajevima, da reaguje širenjem i zaoštavanjem krivičnopravne represije pod pritiskom određenih problema i negativnih pojava kojima se država ne može na drugi način efikasnije da suprotstavi. Kao primer za jednu takvu pojavu do koje je došlo u poslednjih nekoliko godina jeste ogroman porast krađe delova javnih uređaja koji služe za snabdevanje i prenos energije, za saobraćaj, kanalizaciju i sl. a koji se dalje prodaju kao tzv. sekundarne

37 Škulić smatra da je to pogrešno, kao i da se time unosi jedan element nesigurnosti, jer okrivljeni iako je priznao krivično delo „ne zna šta ga čeka“. M. Škulić /2013/: *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije*, Beograd, str. 110–111.

38 *Ibid.*, str. 110–111.

39 Vid. S. Bejatović /2012/: *Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP RS*, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1–2, str. 74.

40 M. Škulić *op. cit.*, str. 111.

41 Na potrebu da se prilikom prihvatanja novih rešenja u oblasti krivičnog procesnog prava ima određena mera i da se ima u vidu i sopstvena pravna tradicija i ono što je u njoj dobro, upozorava Radulović. Up. D. Radulović /2013/: *Aktuelna pitanja krivičnoprocesnog zakonodavstva Crne Gore*, *Pravni zbornik*, broj 1–2, str. 117, 120.

sirovine.⁴² Imajući u vidu razmere koja je ta pojava dobila, postojeća krivičnopravna zaštita se ukazuje nedovoljnom. Međutim, može se postaviti pitanje šta su pravi uzroci ove pojave. Otkuda tako dramatičan porast nečega što je i ranije bilo prisutno ali u razmerama koje nisu zasluživale neku posebnu pažnju? Da li su i neke opšte negativne prilike u društvu tome pogodovale? Da li se sa tzv. tehnoprevencijom ovde može nešto više uraditi? Pošto je na takva i slična pitanja teško dati odgovor, najverovatnije će zakonodavac (odnosno država), kao i mnogo puta u sličnim situacijama, pribeći krivičnom pravu i kazni pošto je to najjednostavniji (ali ne uvek i najbolji) način da se suzbijaju i sprečavaju štetna ponašanja.

Osim ovih i drugih pitanja koja se tiču reforme Posebnog dela, spomenimo da i neka rešenja u Opštem delu, iako u manjoj meri, mogu da budu predmet preispitivanja i, eventualno, izmena. Tako, kod instituta dela malog značaja (član 18) može se postaviti pitanje da li je opravdano (umesto proširivanja kruga krivičnih dela kod kojih se ovaj institut može primenjivati kako je to učinio ZID KZ iz 2009) brisati član 18. KZ i, konačno, napustiti ono što je u jugoslovenskom krivičnom pravu („neznatna društvena opasnost“) u praksi često bilo korišćeno. Ne samo da teorijski razlozi idu u prilog takvom rešenju, već ni potrebe prakse više ne zahtevaju jedan ovakav institut. On više nije neophodan zbog mogućnosti koje sada pruža načelo oportuniteta krivičnog gonjenja.⁴³ Moglo bi se razmišljati i o nekim drugim dopunama u Opštem delu. Tako, i pored toga što taj institut nije neophodan u našem krivičnom pravu s obzirom na to da je usvojena teorija limitirane akcesornosti saučesništva, posredno izvršilaštvo bi moglo biti prikladno da bude korišćeno u nekim situacijama.⁴⁴ Zatim, u literaturi se odavno nailazi na predlog da se, po ugledu na neka strana zakonodavstva, unesu dve vrste krajnje nužde.⁴⁵ Odredbe o odgovornosti urednika, izdavača, stampara i proizvođača predstavljaju delimično kršenje načela *nulla poena sine culpa*. Svakako, i oblast krivičnih sankcija kao najdinamičniji deo Opšteg dela mogla bi biti preispitana. Između ostalog, može se postaviti pitanje šta se dešava s novčanom kaznom. Naime, paradoks je da je intencija KZ iz 2006. bila proširivanje primene novčane kazne, a došlo je do daljeg pada osuđenih na novčanu kaznu. Obim primene novčane kazne pao je na zabrinjavajući nivo. On ne prati trend izrazito široke primene novčane kazne u krivičnom pravu evropskih zemalja. Zabrinjava i krajnje odbojan stav sudske prakse prema novom sistemu novčane kazne. Novčana kazna u dnevnim iznosima je postala evropski standard. Iako je od njenog uvođenja u krivično zakonodavstvo Srbije proteklo skoro osam godina, ona skoro da nije zaživela. Ona je potpuno zanemarena u odnosu na „klasičnu“ novčanu kaznu. Sudovi i inače izbegavaju ono što im je teže i složenije, pa se opredeljuju za stari sistem koji je mnogo jednostavniji (ali ne i bolji) iako su tako na ivici kršenja zakona (teško je poverovati u to da je uvek ispunjen jedan

42 Za relativno mali novac koji učinio dobijaju, pričinjava se ogromna šteta i ugrožava funkcionisanje čitavih sistema. Zabeleženi su padovi stubova dalekovoda, demontirane su i kradene čak i željezničke šine, a o poklopcima za šahtove da se i ne govori.

43 To nije bio slučaj sa jugoslovenskim krivičnim pravom, pa je zato umesto na planu procesnog problem bagatelnog kriminaliteta bio rešavan na planu krivičnog materijalnog prava.

44 U Krivičnom zakoniku Crne Gore (koji je poslužio kao uzor prilikom izrade KZ Srbije, što je delimično bio slučaj i sa Novelom iz 2012. godine, pre svega kada je reč o krivičnim delima terorizma) odredba o posrednom izvršilaštvu uneta je izmenama i dopunama iz 2010. godine.

45 M. Babić /1987/: *Krajnja nužda u krivičnom pravu*, Banja Luka, str. 59–60, 206–207.

od dva alternativno postavljena uslova iz člana 50. stav 1. pod kojim se može primeniti stari sistem novčane kazne). Zato je u Krivičnom zakoniku potrebno ojačati položaj novčane kazne u dnevnim iznosima. Možda bi bio suviše radikalnan korak da se predvidi samo novčana kazna u dnevnim iznosima, a da se ukine stari sistem (kao što je to nedavno učinjeno u nekim zemljama nastalim na teritoriji bivše Jugoslavije), ali bi trebalo nešto učiniti da se ona bar koliko-toliko primenjuje. Između ostalog, bilo bi opravdano dati još šira ovlašćenja sudu za primenu novčane kazne u dnevnim iznosima, odnosno olakšati sudu utvrđivanje prihoda i rashoda učinioca krivičnog dela.⁴⁶

5. ZAKLJUČAK

Izmene i dopune Krivičnog zakonika do kojih je došlo u decembru 2012. godine predstavljaju, iako ne preterano veliki, korak napred u usavršavanju krivičnog zakonodavstva Srbije. Kako će dalje teći reforma krivičnog zakonodavstva, teško je predvideti. S jedne strane, zapaža se ozbiljniji pristup u pripremi izmena krivičnog zakonodavstva nego u poslednjih nekoliko godina, ali s druge strane, preterano represivne težnje zasnovane na jakim emocijama i često, iracionalnim razlozima, pothranjivane od većeg dela medija u javnosti ne jenjavaju. Težnje kojima nije glavni cilj efikasno suzbijanje kriminaliteta uz istovremeno ostvarivanje i načela pravednosti, već u drakonskom kažnjavanju vide rešenje za mnoge probleme našeg društva, mogu samo da nanesu štetu krivičnom pravu kao racionalnom sistemu pravnih normi. Umesto pothranjivanja zablude da se kažnjavanjem može rešiti problem kriminaliteta, trebalo bi mnogo više učiniti na obrazovanju i informisanju javnosti u pogledu skromnih (ali, naravno, važnih) mogućnosti krivičnog prava. Za razliku od javnosti i prosečnog građanina, onome ko poznaje krivično pravo i krivično pravosuđe poznati su i razlozi zbog kojih umereno, racionalno i realno postavljeno krivično zakonodavstvo ima više izgleda da uspešnije ostvaruje svoju funkciju od previše širokog i previše strogog krivičnog zakonodavstva. „Glad za kažnjavanjem“ u našem društvu nije posledica samo uverenja da se tako efikasno može suzbijati kriminalitet, već i posledica uverenja da se tako u većoj meri može ostvariti društvena pravda. No, kompenzovanje deficita pravde (ne samo u oblasti krivičnog prava) preteranim kažnjavanjem ima svoje loše strane i u najboljem slučaju može samo da donekle umiri javnost, ali ne i da ostvari istinsku pravdu.

Ono što je učinjeno izmenama i dopunama KZ iz 2012. godine, iako nedovoljno, može se oceniti kao usavršavanje krivičnog zakonodavstva Srbije, pa i doprinos tome da se u praksi neka rešenja adekvatnije primenjuju. Važno je i to što je došlo do

46 Minimalna intervencija sa kojom bi trebalo pokušati da ovaj sistem novčane kazne zaživi u praksi ne zahteva opsežnije izmene i dopune zakonskog teksta. U stavu 5. bi se moglo predvideti šire ovlašćenje suda da po slobodnoj proceni utvrđuje visinu dnevnog iznosa. U nekoj sledećoj reformi bilo bi opravdano da se sasvim pređe na ovaj sistem novčane kazne, ali bi bilo poželjno da pre toga sudska praksa stekne bar neka iskustva u primeni novog sistema novčane kazne. Odredba stava 5. bi mogla da glasi:

„(5) Ako bi utvrđivanje visine prihoda učinioca, njegove imovine i ostalih podataka od značaja za utvrđivanje visine dnevnog iznosa bilo vezano sa značajnim teškoćama, ili se verodostojnost pribavljenih podataka može dovesti u sumnju, sud će na osnovu slobodne procene utvrditi visinu dnevnog iznosa.“

diskontinuiteta u odnosu na trend iz 2009. godine u pozitivnom smislu. Međutim, signali koji se jasno šalju raspravom u Narodnoj skupštini kad god je u pitanju materija iz oblasti krivičnog prava, nisu dobri signali. Oni ukazuju na jednu nepovoljnu klimu u našem društvu kada je u pitanju dalje usavršavanje krivičnog zakonodavstva. Ipak, dalja reforma krivičnog zakonodavstva Srbije je nužna i opravdana. U kojoj meri i kada pristupiti tome, teško je reći. Za sveobuhvatnu reformu krivičnog zakonodavstva potrebna je i relativno stabilna društvena, politička i ekonomska situacija. Potrebno je i to da kod zakonodavca bude prisutna svest da je materija koju reguliše krivično pravo veoma osetljiva materija i da krivični zakon ne služi tome da se stalno širi krug kažnjivih ponašanja i da se, već stroge kazne, dalje pooštravaju. Da li će i kada doći do reforme krivičnog zakonodavstva, manje je stručno, a više političko pitanje sposobnosti, zrelosti i mudrosti zakonodavca. Krivično zakonodavstvo Srbije i ovakvo kakvo je, nije lošije od krivičnog zakonodavstva većine evropskih zemalja. Ni naša sudska praksa uglavnom nema ozbiljnije probleme sa primenom Krivičnog zakonika. Imajući to u vidu, kao i preteranu želju mnogih članova našeg najvišeg zakonodavnog tela da amandmanima reaguju na predlog vlade kada je reč o krivičnom zakonodavstvu, i činjenicu da se čak i dobrim amandmanima (što oni, po pravilu, nisu) može poremetiti osetljiv sistem i koherentnost Krivičnog zakonika, čini se opravdanim stav da se, osim manjih i najnužnijih intervencija, u dogledno vreme ne pristupa ozbiljnijim i opsežnijim izmenama i dopunama KZ. Zakonodavac svojim dosadašnjim odnosom prema krivičnom zakonodavstvu nije pokazao dovoljnu zrelost i sposobnost da ga zaista učini boljim. Iako naša stručna javnost ima kapacitet, a predlagač eventualnih izmena verovatno i političku volju da dalje usavršava krivično zakonodavstvo, nezvesno je kako bi se takav poduhvat završio. Zato, do nekih boljih vremena, treba sačuvati ono što je u oblasti krivičnog zakonodavstva dostignuto.

LITERATURA

- Albrecht, P.-A. /2010/: *Kriminologie*, 4. Auflage, München.
- Babić, M. /1987/: *Krajnja nužda u krivičnom pravu*, Banja Luka.
- Bejatović, S. /2012/ Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP RS, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1–2 2012.
- Čirić, J. /2011/: Zločini mržnje – američko i balkansko iskustvo, *Temida*, decembar 2011.
- Ćorović, E. /2013/: Prevara u osiguranju u Krivičnom zakoniku Srbije sa predlogom *de lege ferenda*. U: Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena, Zlatibor–Beograd.
- Hall, N., Making Sense of Numbers: The Social Construction of Hate Crime in London and New York City. In: *Hate Crime* (J. Goodey, K. Aromaa, eds), Helsinki, 2008.
- Hecker, H. /2010/: *Europäisches Strafrecht*, Dritte Auflage, Berlin–Heidelberg.
- Ignjatović, Đ. /2010/: *Kriminologija*, deseto izmenjeno izdanje, Beograd.
- In den USA mildere Strafen für Drogendelikten geplant, *DW Themen*, 12.08.2013.
- Kühl, K. in: Lackner/Kühl, /2011/: *Strafgesetzbuch, Kommentar*, 27. Auflage, München.
- Kolarić, D. /2013/: Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, *Crimen* br. 1 2013.

- Kolarić, D. /2013/: Mržnja kao otežavajuća okolnost, U: *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena*, Zlatibor–Beograd.
- Prittwitz, C. /2011/: Strafrecht als propria ratio. In: *Strafrecht als Scientia Universalis*, FS für C. Roxin zum 80. Geburtstag, Band 1, Berlin–New York.
- Radulović, D. /2013/: Aktuelna pitanja krivičnog procesnog zakonodavstva Crne Gore, *Pravni zbornik*, broj 1–2 2013.
- Ristivojević, B. /2013/: Punitivni populizam srpskog zakonodavca – Kritička analiza tzv. Marijinog zakona. U: *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena*, Zlatibor–Beograd.
- Santana Vega, D. M. /2011/: Strafrechtliche Aspekte der diskriminierenden Meinungsfreiheit: Eine europäische Perspektive. In: *Strafrecht als Scientia Universalis*, FS für C. Roxin zum 80. Geburtstag, Band 2, Berlin–New York.
- Sieber, U. /2009/: Die Zukunft des Europäischen Strafrechts, *ZStW* Heft 1 2009.
- Stojanović, Z. /2010/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Podgorica.
- Stojanović, Z. /2012/: Krivično delo nezakonitog bogaćenja, razlozi za i protiv uvođenja. U: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt)*, Zlatibor–Beograd.
- Škulić, M. /2013/: *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije*, Beograd.

Zoran Stojanović

Full Professor

Faculty of Law

University of Belgrade

DOES SERBIA NEED A CRIMINAL LEGISLATION REFORM?

SUMMARY

Amendments to the Criminal Code (CC) enacted in December 2012, represent a step forward in improving Serbia's criminal legislation. This paper offers an analysis and evaluation of the new solutions. The author points out that some important issues are left to be addressed by future amendments to the Criminal Code. As stated in the paper, different drafting is required, *inter alia*, regarding criminal offences associated with narcotic drugs which, though amended in 2009, are not satisfactory and they keep creating problems in jurisprudence. Still, the general climate, as part of the necessary preconditions for a successful reform, cannot be presently assessed as favorable. Although there is a noticeably more serious approach to the preparations for amending criminal legislation compared to that observed in the past several years, overly repressive public aspirations, driven by strong emotions and, often, irrational reasons, fueled by most of the media, seem to be as intense as ever. Such aspirations which find draconic punishment to be the solution to existing social problems can only hurt criminal law as a rational system of criminal norms. The "punishment frenzy" in Serbia does not come solely as a consequence of the conviction that this is an effective way to suppress criminality but also as a result of popularly-shared belief that severe punishments can provide a higher

level of social justice. However, overreaction in terms of punishment as a compensation for the shortage of justice has its disadvantages and it can, in the best case scenario, only calm down the public to a certain extent, but certainly not bring true justice. A moderate, rational and realistically grounded criminal legislation would stand a better chance of successfully realizing its function than its excessively broad and overly severe counterpart.

Amendments to the CC entered in 2012 represent a discontinuation relative to those adopted in 2009 which contained poor solutions with respect to a multitude of issues in both essential and legislative and technical sense. Still, signals coming from debates held in the National Assembly whenever criminal law matter is on the agenda, are not promising. They indicate a climate not so favorable for further improvement of criminal legislation. A comprehensive reform of criminal legislation requires a relatively stable social, political and economic situation. Another very important requirement is the legislator's awareness of the fact that the matter regulated by criminal legislation is very sensitive and that the role of criminal law is not to constantly broaden the circle of punishable behavior and to further toughen already tough penalties. Indeed, criminal legislation of Serbia, in its presently effective state, does not lag behind criminal legislations of the majority of European states and, therefore, there is no need to rush its reform.

Keywords: reform of the criminal law, house arrest, probation, criminalization, decriminalization, fine, punishment.